

«РОЗУМНИЙ СУМНІВ» ЯК КРИТЕРІЙ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

ГРОМОВА Марина Євгенівна,
к.ю.н., адвокат, доцент кафедри
кримінального процесу та
криміналістики Академії
адвокатури України

Презумпції невинуватості, як основоположному принципу кримінального судочинства, приділено багато уваги науковцями та практиками по всьому світу. Так звана «презумпція добрих людей» (*presumption boni viri*) прослідковується в світовій історії ще з часів Стародавнього Риму.

З тексту ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) можна виділити наступні критерії (ознаки) презумпції невинуватості:

- дотримання процесуального порядку здійснення судочинства та прийняття процесуальних рішень;
- *onus probandi* (тягар доведення) на стороні обвинувачення;
- доведеність вини поза розумним сумнівом;
- встановлення винуватості обвинувальним вироком, який має набрати законної сили;
- допустимість доказів.

Презумпція невинуватості є «мірилом» законного та об'єктивного кримінального судочинства та основою праведності в суспільстві загалом.

Актуальні питання застосування та правової природи презумпції невинуватості не залишились поза увагою таких провідних українських науковців як В.Г. Гончаренко, Л.М. Лобойко, В.Т. Малярченко, В.Т. Нор, В.О. Попелюшко, В.М. Тертишник, М.Є. Шумило, Г.Ю. Юдківська та інших.

Незважаючи на таку опрацьованість даної теми, належне законодавче закріплення, її актуальність не зникає, а коло невирішених наукових та практичних задач, залишається досить об'ємним.

У даному науковому дослідженні мова буде йти про такий аспект презумпції невинуватості, як можливість встановлення винуватості особи, виключно поза розумним сумнівом та про межі дії презумпції винуватості після доведення винуватості поза розумним сумнівом.

Можна визначити, що *розумним є такий сумнів* щодо доведеності винуватості особи, який об'єктивно, за сукупністю належних, достовірних, допустимих фактичних даних не дає можливості безумовно стверджувати про наявність в діях особи ознак кримінального правопорушення. Застосування даного аспекту презумпції невинуватості неможливе без застереження про необхідність незалежного оцінювання фактичних даних кримінального провадження. В.Т. Нор, коментуючи ст. 17 КПК України, серед іншого зазначив, що наявність розумного сумніву щодо обґрунтованості обвинувачення не дозволяє будь-якій неупередженій людині, яка міркує з належним розумом і сумлінням, визнати обвинуваченого винним [1, с. 72]. Саме неупередженість, в розумінні відсутності задалегідь сформованої думки, у суб'єкта оцінки доказів при прийнятті процесуальних рішень та вчиненні процесуальних дій, має

служити основою, підґрунтям застосування та дії презумпції невинуватості.

Розглядаючи питання розумності сумніву щодо винуватості особи, варто звернути увагу на основоположне визначення розумної, обґрунтованої підозри, сформульоване Європейським судом з прав людини у своїх рішеннях: наявність «обґрунтованої підозри» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення [2, с. 54]. Саме починаючи з повідомлення особі про підозру або з моменту затримання особи, можуть існувати обставини, що в подальшому сформулюють у суда розумний сумнів.

КПК України визначено, що обвинувальний вирок не може гуртуватись на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи (ч. 4 ст. 373 КПК України). Як відомо, доведення перед судом обвинувачення є процесуальною функцією прокурора (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України) [3]. При цьому важливо звернути увагу на наступне запитання – чи має презумпція невинуватості зворотню силу, чи спростовується вона після доведення винуватості особи поза розумним сумнівом.

За твердженням Ю.В. Циганюк, яка в своїй науковій роботі про зв'язок засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, вказує на можливість спростування презумпції невинуватості [4]. Л.М. Лобойко також вважає, що презумпція невинуватості належить до числа спростовних правових презумпцій, дія якої припиняється після постановлення судом обвинувального вироку (але може бути відновлена в стадіях апеляційного провадження, касаційного провадження та провадження з перегляду судових рішень у порядку виключного провадження (сучасна стадія перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами) [5, с. 54]. погоджується з такою точкою зору і Н.П. Сиза, з уточненням щодо моменту закінчення дії презумпції невинуватості – до набрання вироком законної сили [6, с. 85].

Такий підхід до вирішення даного принципового питання є хибним, виходячи з наступного.

За семантикою, спростування – це доказ хибності твердження, судження або міркування. Кримінально-процесуальне судочинство побудоване таким чином, що особа вважається винною у вчиненні кримінального правопорушення виключно з моменту набрання обвинувальним вироком законної сили, а не з моменту вчинення кримінального правопорушення. За ст. 17 КПК України, наслідком винесення обвинувального вироку є піддання особи кримінальному покаранню та можливість поведіння з нею, як з винною (в межах передбаченого законодавством).

Розумний сумнів щодо винуватості особи, як елемент так званого «стандарту доказування», формується під час оцінювання доказів слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом та може бути передумовою різних процесуальних рішень (рішення про закриття кримінального провадження, рішення за результатами оскарження повідомлення про підозру, рішення про скасування обвинувального акту, виправдувального вироку та інших). Однак, навіть у випадку доведення стороною обвинувачення винуватості особи поза розумним сумнівом та, як наслідок, постановлення обвинувального вироку (який набере законної сили), презумпція невинуватості не має зворотної дії, цей принцип не є та не може бути спростовним за своїм характером. А отже, твердження про хибність, спростування або зворотню дію презумпції невинуватості після набрання законної сили обвинувальним вироком суду – неприпустиме.

В.О. Попелюшко у своїй статті «Презумпція невинуватості за законом, на грані

закону та поза його межами» аргументовано відносить, зокрема, спростованість презумпції невинуватості до «форм глумління» над нею. Він зазначає, що при розслідуванні та судовому розгляді справи слідчий та суд не підтверджують і не спростовують презумпцію невинуватості, як і всякого іншого принципу, вони нею керуються і дотримуються її, тобто дотримуються вказаного правового стану особи [7, с. 80].

Як приклад неприпустимості спростування презумпції невинуватості особи можна розглянути ситуацію за якої особа, вже засуджена за вчинення кримінального правопорушення має право звернутись до ЄСПЛ оскаржуючи відсутність «обґрунтованої підозри» на момент вирішення питання про обрання запобіжного заходу, перебуваючи в статусі підозрюваного. Особа не позбавлена права на звернення з цієї підстави, навіть якщо буде визнана винною в подальшому. Підсумовуючи викладене, необхідно підкреслити, що подальше доведення поза розумним сумнівом винуватості не може ні за яких умов слугувати приводом для виправдання відповідного ставлення або поведження з особою в минулому.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.

2. Джерми Макбрайд Права человека и уголовный процесс. Практика Европейского суда по правам человека. Киев: «К.І.С.», 2011. 576 с.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року №4651-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Циганюк Ю.В. Внутрішній системний зв'язок засади презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2014_Tsyganyak.pdf

5. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 456 с.

6. Сиза Н.П. Презумпція невинуватості у стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2012. №1. С. 82—90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2012_1_12

7. Попелюшко В.О. Презумпція невинуватості за законом, на грані закону та поза його межами. *Часопис Академії адвокатури України*. 2008, Том 1. №1. С. 78—82.

